

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Людмила ЛИПОВА,
старший науковий
співробітник
Інституту
педагогіки АПН
України,
канд. пед. наук

Людмила ШКОНДА,
начальник відділу
освіти Путивльської
райдерж-
адміністрації
Сумської області

Юлія ІВАНОВА,
методист-психолог
методичного
кабінету відділу
освіти Путивльської
райдерж-
адміністрації
Сумської області

Допрофільна підготовка учнів в основній школі

Допрофільна підготовка і профільне навчання — дві складові одного процесу: самовизначення особистості у виборі подальшого напрямку в освіті і професійній діяльності. Головним завданням допрофільної підготовки є визначення природних нахилів і здібностей дитини.

***Ключові слова:** підготовка допрофільна, курси елективні, критерії відбору змісту навчання, критерії готовності до вибору профілю навчання*

Див. диск. Додаток 1. Анкети

У Концепції профільного навчання в старшій школі зазначається потреба попереднього здійснення допрофільної підготовки.¹ Необхідність неперервної системної діяльності щодо професійного самовизначення учнів уже не викликає сумніву ані у вчених, ані у вчителів-практиків.

На етапі допрофільної підготовки має відбутися первинний розумний вибір учня своєї подальшої системи освіти, який належить до категорії разових відповідальних рішень. Цей етап має

Допрофільна підготовка — система психологічної, педагогічної, інформаційної та організаційної підтримки учнів основної школи, яка сприяє їх самовизначенню

допомогти підлітку зорієнтуватися у світі професій. На нашу думку, система допрофільної підготовки віддиференційо-

вує й визначає свої цілі, завдання, основні принципи, зміст, умови та етапи її організації, особливості застосування нових технологій навчання, критерії готовності до вибору профілю навчання.

Від чого залежить ефективність допрофільної підготовки

Ми вважаємо, що допрофільна підготовка стає ефективною, якщо вона переслідує такі *цілі*:

¹ Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — № 24, грудень 2003., К.: педагогічна преса. — 2003. — С. 3–15

- створення умов для підвищення свідомого вибору профілю навчання;
  - формування високого рівня навчальної мотивації учня за вибраним профілем, як «...сукупність причин психічного характеру, які пояснюють поведінку учня, його спрямованість й активність і є однією з центральних проблем сучасної школи» (за М. Лукьянковою)²;
  - розширення знань про світ професій і зміст діяльності професій різних типів;
  - збагачення змісту уявлень про свої психофізіологічні якості;
  - адекватне оцінювання свого психофізіологічного потенціалу та співвіднесення його з вимогами омріяної професії;
  - набуття інформації про ринок праці та ринок освітніх послуг у регіоні;
  - формування у школярів якостей творчої, активної особистості, що легко адаптується стосовно самореалізації у майбутній професії в сучасних соціально-економічних умовах;
  - виявлення інтересів, перевірка можливостей учня на основі ознайомлення зі змістом елективних і факультативних курсів, відвідування відповідних секцій, студій тощо.
- Для досягнення вищезазначених цілей нами було визначено низку основних поетапних дослідницьких завдань:
- організація навчальної діяльності на обов'язковому підготовчому етапі, який передує етапу допрофільної підготовки і виконує пропедевтичну роль;
  - виділення психодіагностичного блоку в діяльності педагогічного колективу навчального закладу (виявлення інтересів, здібностей, мотивів, ставлення учнів до певних професій, пізнання ними своїх професійно важливих якостей, потенціалу розвитку можливостей переорієнтації на інший профіль, виявлення вектору самовизначення за серією проб за предметом праці згідно з Є. Клімовим);
  - здійснення психолого-педагогічного супроводу (розвиток пізнавальних і професійних інтересів, формування здатності приймати рішення про вибір подальшого напрямку освіти, зокрема профілю навчання, шляху здобуття професії, формування практичного досвіду пізнавальної і професійної діяльності, орієнтованої на вибір профілю, надання допомоги в набутті досвіду самовизначення, залучення учнів до виконання проєктивно-дослідницьких завдань професійного спрямування, проєктування індивідуальних освітніх траєкторій, розроблення різнорівневих завдань, вибір адекватних технологій навчання тощо);
  - розроблення професійно спрямованого варіативного змісту за рахунок курсів за вибором та удосконалення навчального змісту інваріантної частини навчального плану в профорієнтаційному напрямі;
  - постійне здійснення інформаційного забезпечення протягом підготовчого етапу та етапу власно допрофільної підготовки (ознайомлення з професійно спрямованою інформацією з різних джерел).

² Лукьянова М. Учебная мотивация как показатель качества образования / М. Лукьянова // Народное образование. — 2001. — № 8. — С. 77–89.

Дидактичні принципи допрофільного навчання

Виконання цих завдань здійснювалось на основі загальновідомих *дидактичних принципів* (науковість, системність, систематичність тощо). Однак, крім зазначених, домінуючими, на нашу думку, на етапі допрофільної підготовки мають бути такі:

- варіативність змісту навчання;
- зв'язок навчання з життям;
- спрямування особистості учня на самовизначення;
- індивідуалізація процесу навчання;
- свобода вибору;
- мотиваційна активність.

Зазначених принципів ми дотримувались і при відборі змісту допрофільної підготовки. Як відомо, зміст освіти включає в себе знання, уміння, навички, згруповані у навчальні предмети на основі існуючих галузей наукової і практичної діяльності.

Критерії відбору навчального матеріалу для допрофільної підготовки

Навчальний матеріал добирався згідно з розробленими нами *критеріями відбору навчального матеріалу для допрофільної підготовки*:

- навчальна інформація має містити елементи, спрямовані на професійне визначення;
- відібрані відомості мають відповідати сучасному стану розвитку науки і бути доступними для засвоєння учнями;
- зміст основних (інваріантних) курсів удосконалюється, а варіативних розробляється в напрямі професійної орієнтації;
- основним при доборі змісту і розробленні відповідних завдань є його діяльнісний аспект.

Сучасні вчені-педагоги (Купавцев А.В., Шендрік І.Г.)³ наполягають на пріоритетному значенні *діялісного аспекту*. Акцент зміщується з інформування учнів на самооволодіння знаннями та уміннями в процесі навчання. Сьогодні процеси «знаннедобування» за рахунок інформування розроблені та реалізуються

«Розкриття людиною свого потенціалу, своїх внутрішніх ресурсів для вирішення певної проблеми в процесі діяльності і є самореалізація. Остання в наш час може розглядатися як мета освіти».

І.Г. Шендрік

краще, ніж «знаннепереробка». Саме переробка знань, набуття «внутрішнього змісту» (за А.В. Хуторським) має практико-орієнтований характер. Лише знання, що здобуті

самостійно, запам'ятовуються надовго і набувають характеру компетентності. Діяльнісний аспект сьогодні виступає як загальна концептуальна основа змісту навчання. Лише в процесі діяльності розвиваються здібності людини.

³ Купавцев А.В. Деятельностный аспект процесса обучения / А.В. Купавцев // Педагогика. — 2002. — № 6. — С. 44–49.
Шендрік І.Г. Самореализация личности в контексте проектирования образования / И.Г. Шендрік // Педагогика. — 2004. — № 4. — С. 36–42.

Форми і методи допрофільної підготовки

Отже, для посилення діяльнісного аспекту профорієнтаційного змісту навчання ми розробляли творчі проєктивні та проблемні завдання, ставили питання евристичного характеру, залучали для осмислення відомості про парадокси науки, проводили екскурсії та експедиції дослідницького характеру (фольклорні, історичні, географічні тощо), використовували різнорівневі завдання.

При розробленні завдань урахувували мотиваційні та аксіологічні аспекти змісту навчання, адже сьогоденні учні хочуть знати не лише, що саме їм пропонують вивчати, але й навіщо. Їх цікавить, чи стануть у пригоді їм ті чи інші знання в їх майбутній професійній діяльності.

У варіативному компоненті змісту навчання розробляли короткотривалі (6–8 год на підготовчому етапі) та довготривалі (35–70 год на допрофільному етапі) курси за вибором — елективи, чотирьох основних типів: *пропедевтичні, предметні, міжпредметні та орієнтувальні*.

Пропедевтичні курси організували за рік до вивчення деяких предметів з метою попереднього ознайомлення з ними і можливого зацікавлення учнів.

Предметні курси організовувались для поглибленого вивчення певного предмета.

Міжпредметні курси створювались на базі суміжних предметів з метою інтеграції знань. Наприклад, для набуття екологічних знань для елективного курсу залучалась інформація з курсів біології, хімії, географії.

Орієнтувальні курси проводились з метою ознайомлення і орієнтування на конкретні професії, зокрема ті, що користуються попитом на ринку праці.

Соціально-педагогічні умови успішного здійснення допрофільної підготовки

Провідне місце у допрофільній підготовці ми відводимо методам пошукового і дослідницького характеру, які стимулюють пізнавальну активність учнів. Значну частину часу відводимо на самостійну роботу з різними джерелами навчальної інформації. При цьому *головна роль учителя полягає* в організації спільної діяльності з учнями, спрямованої на досягнення загальної освітньої мети. За умови такого фасилітаційного підходу панує атмосфера взаємодопомоги, співробітництва, взаємонавчання. Змінюється і роль учителя: із «транслятора» знань він перетворюється на «провідника» у світ знань, координатора і консультанта при виконанні навчального проєкту, інших самостійних завдань.

У процесі педагогічного експерименту ми дійшли висновку, що для успішного функціонування навчального закладу у контексті здійснення допрофільної підготовки необхідне виконання низки *соціально-педагогічних умов*:

- наявність належного кадрового потенціалу і оснащення навчального закладу матеріально-технічними засобами навчання на належному рівні;

- інтеграція освітньо-виховних завдань школи і закладів додаткової освіти, співпраця із державними установами (зокрема Центром зайнятості населення) і закладами професійної освіти;
- інформаційна підготовка учнів і їх батьків щодо профільного навчання;
- вивчення освітніх і професійних запитів учнів і їх батьків та психолого-педагогічна допомога у профільному самовизначенні;
- вивчення потреб регіону в кадрах, соціальне замовлення щодо допрофільної підготовки і профільного навчання.

Критерії визначення готовності учнів до вибору профілю навчання

Щоб об'єктивно визначити готовність випускників основної школи до здійснення вибору навчального профілю, ми розробили *критерії готовності до вибору профілю навчання*, за якими порівнювали результати констатувального та формуального педагогічного експерименту. Ми вважаємо, що для правильного і успішного вибору профілю навчання учні повинні:

- мати високий рівень мотивації на навчання за обраним профілем, докладати вмотивованих зусиль для здобуття якісної освіти;
- уміти об'єктивно оцінювати свої резерви та здібності до продовження навчання за певним профілем;
- виявити адекватну відповідність вибраного профілю і майбутньої професії власним здібностям та можливостям;
- володіти всебічною інформацією про професії, що цікавлять учня, потреби регіону в кадрах, шляхах продовження освіти і удосконалення кваліфікації;
- уміти свідомо здійснювати вибір профілю, який відповідає нахилам, інтересам, можливостям і потребам учнів;
- бути готовими нести відповідальність за зроблений вибір;
- знати специфіку професійної діяльності (аби не стати профнепридатним) і форми організації праці в сучасних економічних умовах;
- знати професійні вимоги до претендента на професію і формувати відповідні риси, якості характеру, вміння і здібності.

Згідно із зазначеними критеріями проводилось опитування учнів 8 і 9-х класів щодо вибору профілю навчання. На констатувальному етапі педагогічного експерименту було виявлено 40% восьмикласників і 50% дев'ятикласників, які остаточно визначились з вибором профілю навчання. На формуальному етапі завдяки застосуванню нашої методики таких учнів виявилось відповідно на початку навчального року 60% восьмикласників і 70% дев'ятикласників, а наприкінці навчального року — відповідно 80% восьмикласників і 90% дев'ятикласників. Із дев'ятикласників 10% коливались між двома, рідше трьома профілями. Отже, ми вважаємо, що цілеспрямована системна діяльність педагогічного колективу школи за нашою методикою спільно із закладами додаткової освіти зумовила підвищення ефективності допрофільної підготовки, полегшила учням процес профільного і професійного самовизначення.